

ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ В ПЛЮРАЛІСТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ США

У статті розглядаються погляди на особистість учителя у США. Виявлено основні характеристики вчителя-професіонала в контексті гуманістичної освіти.

Школа – унікальний і надзвичайно складний психолого-соціальний організм. Якість роботи школи залежить насамперед від рівня особистісного розвитку та кваліфікації вчителя.

Особистісні характеристики, якими має володіти вчитель, визначаються цілями шкільної освіти, поглядами на роль педагога на певному етапі політичного, соціально-економічного та культурного розвитку суспільства.

У зв'язку зі змінами в системі цінностей, в Україні переосмислюються методологічні основи освіти в цілому та професійної підготовки вчителів зокрема.

Для вирішення кардинальних завдань професійної підготовки та розвитку вчителів у сучасних умовах будови національної системи освіти в нашій країні актуальним є вивчення досвіду розвинутих країн, зокрема США, які мають значний теоретичний доробок і практичний досвід у вирішенні складних проблем сучасної освіти.

Робота з американськими джерелами свідчить про те, що в цій країні надають принципового значення особистості вчителя, яка вважається запорукою його професійного розвитку. У "Законі про цілі освіти – 2000" (Goals 2000 – Educate America Law. – Washington, D.C., 1994) одним із стратегічних напрямків поліпшення якості роботи школи визначено радикальне підвищення професіоналізму вчителів.

Доповідь авторитетної Національної комісії про навчання для майбутнього Америки (What Matters Most: Teaching for America's Future. Report of the National Commission on Teaching and America's Future. – Columbia University, 1996) ставить питання про забезпечення до 2006 року всіх учнів "компетентними, турботливими, кваліфікованими вчителями". Комісія вважає виконання цього завдання найважливішим складником освітньої реформи. Лише вчитель з високим рівнем професійної підготовки та особистісного розвитку, наголошується в Доповіді, здатний навчати так, щоб допомогти молоді досягти високого рівня інтелектуальної і соціальної компетентності в умовах плюралістичного, високотехнологічного суспільства.

Даючи визначення терміна "profession" (професія), американські автори підкреслюють такі суттєві ознаки цього поняття, як ґрунтовні, систематичні спеціалізовані знання, глибоке розуміння відповідальності, зобов'язання перед клієнтами (commitment to the clients), альтруїзм [1: 36]. Діяльність професіонала має належним чином винагороджуватись.

Отримавши відповідну базову професійно-педагогічну підготовку і пройшовши сертифікацію та ліцензування, вчитель вважається професіоналом і відповідає за свою діяльність перед суспільством.

За останні десятиріччя в суспільному житті США відбулися значні зміни, які вплинули на погляди щодо особистості вчителя.

Сучасне високотехнологічне суспільство вимагає від усіх людей такого рівня знань, який раніше вважався необхідним тільки небагатьом.

Виробничі потреби і процеси демократизації освіти, утвердження рівних прав усіх дітей щодо набуття освіти вимагають підготовки вчителів, здатних працювати в нових умовах.

На шляху до цієї мети виникає ряд проблем, пов'язаних з різноманітним складом учнів. У багатьох шкільних округах, особливо у великих містах, загострились соціально-економічні проблеми (дитяча біднота, безпритульність, злочинність, насильство, алкоголізм, наркоманія). За останні роки жодна соціальна інституція США не змінилась так, як сім'я. Традиційна сім'я стає анахронізмом, різко збільшилась кількість розлучень, багато дітей виховуються самотніми матерями.

Тільки терплячий, турботливий учитель, який твердо стоїть на позиціях гуманістичної освіти, може виконувати свій професійний обов'язок – ефективно навчати й виховувати дітей у таких умовах.

Гострою залишається проблема, пов'язана з різним расовим та етнічним складом учнів. Юридично питання расизму в освіті країни вирішено. Так, ще в 1954 році Верховний суд США визнав неконституційними окремі школи для білих і чорношкірих. Однак у кінці 1980-х рр. стала розширюватись сегрегація, особливо у великих містах.

У США змінилось ставлення до етнічних меншин. Ідеологія "плавильного тигля" (melting pot), за якою етнічні меншини мали прийняти культуру англо-європейської протестантської більшості, довго домінувала в американському суспільстві. Однак усе новіші хвилі імміграції змінили ситуацію. У багатьох регіонах США меншини стали або скоро будуть більшістю. Прийшло усвідомлення важливості етнічного розмаїття як основи прогресу, культурного багатства і стабільності суспільства.

Могутній суспільний рух другої половини ХХ століття з вимогою покласти край расизму, сегрегації та етнічному насильству в країні породив ідеї багатоетнічної культури. До початку 1990-х рр. склалась концепція багатокультурної освіти. Усі учасники освітнього процесу повинні мати можливість реалізувати свій творчий потенціал, незалежно від расового, етнічного чи соціального походження, мовних та релігійних відмінностей.

Глибоке розуміння вчителем ідеї багатокультурної освіти у США, його психологічна готовність і професійна здатність працювати у складному різноманітному соціально-культурному середовищі є важливою передумовою оновлення американської шкільної освіти.

Різноманітність учнівського середовища розглядається як новий виклик учителям, усій системі педагогічної освіти США. В країні існує велика потреба в учителях для роботи з диверсифікованими учнями (diverse students).

Ідея багатокультурної освіти закріпила нові суспільні цінності. Всі учасники педагогічного процесу мають бути толерантними до всіх, хто відрізняється від них за етнічними чи расовими ознаками. Ці ідеї сприяли подальшому утвердженню принципів гуманістичної освіти, найбільш популярного і найсучаснішого за своїм змістом напрямку в педагогіці США.

Авторитарні стосунки вчителя з учнями, адміністраторів з учителями, нав'язування іншим своєї власної думки, своїх особистих цінностей, нетерпимість до будь-якого інакомислення не відповідають духу гуманістичної освіти.

Набуває нового осмислення принцип індивідуалізму, який довгий час культивувався в американській освіті. Індивід, цінуючи власну свободу і незалежність, має прийняти цінності інших людей і всього суспільства. Уся професійна діяльність учителя спрямовується на розвиток кожної дитини як особистості і гідного члена демократичного суспільства.

При вивченні проблеми професійної підготовки вчителя та його особистісних характеристик американські науковці виходять з того, що вчитель повинен бути готовим не тільки до ефективної передачі знань, але й (і це головне) сприяти розвитку дитини, допомогти учневі розкрити свій інтелектуальний потенціал.

Для характеристики вчителя-професіонала в сучасній американській педагогіці використовується спеціальний термін "ефективний учитель", тобто такий, який домагається високої якості роботи завдяки своїм позитивним особистісним якостям і професійній майстерності. Виділяються такі типові особливості ефективного вчителя: критична оцінка своїх інтелектуальних і психологічних характеристик, почуття впевненості в собі, емоційна стабільність, адекватне сприйняття різних педагогічних ситуацій, комунікативність, неформальні, теплі, емоційно забарвлені взаємини з учнями, вміння вирішувати конфлікти, схильність до емпатії, гумор, доброзичливий жарт, відчуття, що учні його визнають. Ефективний той учитель, який може розвинути в учнів самостійність мислення, бажання вчитися краще. Такий учитель переконаний, що вчитися можуть усі учні, тільки деякі з них учаться повільніше. Він забезпечує досягнення головної мети гуманістичної освіти – виховання вільної, творчої особистості в демократичному суспільстві.

Учителі з негативною самооцінкою та оцінкою зовнішніх чинників, що впливають на педагогічний процес, схильні до стереотипного, формального мислення, примітивних форм роботи, не допускають ніяких дискусій, відчужають особистісну або професійну неповноцінність. Такі вчителі непривітні, суворі, авторитарні, в'їдливі, агресивні, або, навпаки, надто поблажливі. Вони відбивають в учнів потенційне бажання вчитися, сковують їх ініціативу.

Досліджуючи вплив особистісних характеристик учителя на підвищення його професійного розвитку, американські науковці роблять висновок про те, що чим вищий рівень особистісного розвитку вчителя, тим ефективніше він організовує навчальний процес, більше готовий використовувати нетрадиційні форми і методи навчання, відмовитись від стереотипів у педагогічній діяльності, тим краще розуміє проблеми своїх учнів, у більшій мірі готовий до компромісів і співпраці з учнями, батьками та колегами.

Відомий учений Френсіс Фуллер та її колеги (Техаський університет) на основі опитування великої кількості вчителів виділили три етапи розвитку інтересів учителя [2: 221].

На початковому етапі роботи вчителів найбільше хвилюють проблеми виживання і те, як їх сприймають колеги, адміністратори, учні та їх батьки (self-concern – турбота про себе).

Коли перший етап пройдено успішно, увага вчителя все більше зосереджується на рівні викладання (task concerns – турбота про виконання своїх функцій).

Досягнувши цієї мети, вчитель спрямовує свою увагу на те, як його діяльність сприяє навчанню і розвитку учнів (impart concern – турбота про успіхи учнів). Звідси зроблено важливі висновки:

1) на першому етапі не реально вимагати від учителя багато щодо успіхів учнів;

2) адміністратори школи, оцінюючи роботу молодого вчителя, мають допомогти йому, щоб третій етап настав якомога швидше.

На основі стадіального розвитку людини, Дж. Лоувинджер зазначає, що розвиток особистості відбувається впродовж усього життя індивіда. Чим вищий рівень інтелектуального і морального розвитку особистості, тим більше зростає її здатність до самовдосконалення, сприймання самої себе і суспільства стає все більш диференційованим і інтегрованим [3: 389].

У дорослих Дж. Лоувинджер та її послідовники серед інших особливо виділяють конформістську стадію розвитку особистості, яка характеризується пасивним, пристосовницьким прийняттям готових стандартів, чужих думок, безумовним схилянням перед авторитетами. Учителям, що знаходяться на такому рівні розвитку, властиве утилітарне ставлення до освіти, прагнення домогтись схвалення їх дій з боку "важливих" людей. У вчителів, що знаходяться вище конформістського рівня розвитку (свідома та автономна стадії розвитку), спостерігається здатність до самопізнання, гнучкість поведінки, схильність до емпатії, самостійність мислення, все більш адекватний вибір способів дій, вміння використовувати інновації.

На основі сказаного, робиться висновок про те, що у своєму розвитку вчитель повинен прагнути піднятися вище конформістського рівня.

Для визначення морального обличчя американського вчителя-професіонала заслуговує на увагу етичний кодекс педагога (Code of Ethics of the Education Profession), прийнятий Національною асоціацією освіти, однією з найбільших організацій учителів США. Подаємо стисло основні положення цього документа:

- Педагог має свято дотримуватись демократичних принципів освіти, гарантувати рівні освітні можливості для всіх учнів.
- Учитель бере на себе відповідальність дотримуватись найвищих етичних норм, поважає гідність учнів, їх батьків і членів громади.
- Щоб допомогти учневі реалізувати потенціал гідного члена суспільства, педагог забезпечує йому незалежність дій на шляху до знань, не обмежує доступ учням до різних точок зору, не надає жодному учневі будь-яких переваг на основі расового, етнічного походження, матеріального стану, політичних чи релігійних поглядів.
- Учитель не використовує своїх професійних стосунків з учнями для своїх власних вигод, не приймає ніяких подарунків чи послуг, які можуть дискредитувати його або впливати на прийняття ним професійних рішень.
- Розуміючи значення своєї професії для суспільства, педагог постійно дбає про підвищення свого професійного рівня [4: 279].

Таким чином, проаналізовані нами матеріали, що відображають погляди на особистість учителя в сучасному американському суспільстві, дали можливість виявити її суттєві характеристики. У США розвиток особистості педагога набуває пріоритетного значення на всіх етапах професійної підготовки і розвитку вчителя.

*****

1. Case Ch.W., Lanier J.E., Miskel C.G. The Holmes Group Report: Impetus for Gaining Professional Status for Teachers // Journal of Teacher Education. – 1986. – Vol.37. – № 4. – P. 36-43.
2. Fuller F. Concerns of Teachers: A Developmental Conceptualisation // American Educational Research Journal. – 1969. – Vol.6. – № 2. – P. 207-266.
3. Loevinger J. Some Thoughts on Ego Development and Counselling // Personnel and Guidance Journal. – 1980. – № 58. – P. 389-390.
4. Duke D.L. Teaching: an introduction. – University of Virginia: McGraw-Hill Publishing Company, 1990. – 326 p.

Матеріал надійшов до редакції 21.04.01 р.

Чувакова Т.Г. Личность учителя в плюралистическом обществе США.

В статье анализируются взгляды на личность учителя в США. Установлено, что в этой стране развитию личности учителя придается приоритетное значение на всех этапах профессиональной подготовки и повышения квалификации учителей.

Chuvakova T.G. Teacher's Personality in the Pluralistic Society of the USA.

Various views as to the American teacher's personal qualities have been analysed in this article. It has been found out that the development of the teacher's personality is considered to be a matter of priority at all stages of the teachers' education and their professional development.